

ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ

У статті розкривається еколого-валеологічний аспект підготовки вихователів дошкільних закладів у навчальних курсах "Основи природознавства" та "Основи екології".

Ключові слова: еколого-валеологічна підготовка, вихователь, міжпредметні зв'язки.

Усе більш очевидною стає залежність рівня здоров'я не тільки від організації його охорони та медичного забезпечення, але перш за все, від самої людини, від її розуміння необхідності зберігання здоров'я. Важливим початковим етапом у цьому процесі є дошкільний вік – під час якого відбувається формування і виховання дитини щодо організації режиму дня, набуття первинних навичок здорового існування. У базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що дитина дошкільного віку повинна набути "мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини перших 6 (7) років життя, що забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток і психологічну готовність до навчання у школі" [1, с.5]. Але знання можливо отримати тільки тоді, коли людина здорова. Здоров'я надає людині можливість гармонійно розвиватись, беручи активну участь у громадському житті.

Особлива роль у формуванні еколого-валеологічної культури дошкільника відводиться вихователю дошкільного закладу. Він повинен допомагати батькам формувати санітарно-гігієнічні навички, привчати дітей до здорового способу життя, ознайомлювати дошкільників "з природними і соціальними чинниками, які допомагають укріпити здоров'я (міцний сон, свіже повітря, раціональне харчування, особиста гігієна, фізичні вправи) або можуть зашкодити здоров'ю (неправильне харчування, тривале сидіння перед телевізором, комп'ютером, шкідливі звички, недотримання розпорядку дня тощо), ознайомлювати з правилами безпечної поведінки у довкіллі"[4, с.16].

Підготовка майбутнього вихователя включає обов'язкові предмети, що розкривають еколого-валеологічний аспект – це такі, як:"Анатомія і фізіологія дітей з основами генетики", "Основи валеології", "Основи медичних знань та основи здоров'я", "Безпека життєдіяльності та основи охорони праці" та варіативний курс "Основи екології". Але важливе значення у цьому процесі займають міжпредметні зв'язки та інтегрований курс "Основи природознавства". Цей навчальний предмет викладається на факультеті початкового навчання, спеціальність "Дошкільна освіта" на другому курсі та складається з трьох модулів: "Землезнавство", "Ботаніка", "Зоологія". Метою викладання навчальної дисципліни "Основи природознавства" є формування у студентів необхідного обсягу теоретичних знань, практичних умінь та навичок, що готують майбутніх вихователів до організації природо-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Метою статті є розкриття важливих тем з навчальних предметів "Основи природознавства" та "Основи екології" для еколого-валеологічної підготовки вихователів дошкільних закладів.

Основними завданнями вивчення дисципліни "Основи природознавства" є ознайомлення:

- з формами рельєфу в Україні, зокрема у Чернігівській області;
- з явищами неживої природи і біоморфологічними ознаками рослин і тварин, які спостерігаються з метою складення календаря природи;
- з природними зонами України;
- з основними факторами середовища та їх роллю в житті рослин, взаємозв'язками рослин з навколишнім середовищем;
- зі значенням рослин і тварин у природі та у житті людини;
- з рослинами і тваринами занесеними до Червоної книги.

Крім того, потрібно:

- спираючись на екологічні відомості, розкрити взаємозв'язок між тваринами і природним довкіллям;

– проводити фенологічні спостереження, оформляти результати спостережень за рослинами (замальовки, схеми, таблиці);

– використовувати знання для організації роботи дошкільнят по охороні природи.

Сучасному вихователю необхідно добре володіти основами природознавчих та екологічних знань, розуміти глибинну суть взаємовідносин між природою і суспільством, мати конкретні уявлення про методи та засоби формування у дошкільнят відповідального ставлення до природи. У базовому компоненті дошкільньої освіти, в освітній лінії "Дитина у природному довкіллі", містяться доступні дитині дошкільного віку уявлення про природу планети Земля та Всесвіту. Природнича освіченість передбачає наявність у дитини уявлень про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, про причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи.

Освітня лінія "Особистість дитини" поєднує природознавчі та валеологічні знання, визначає основні завдання, зокрема: формування основних фізичних якостей, рухових умінь, культурно-гігієнічних, оздоровчих навичок та навичок безпечної життєдіяльності, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля. І тому майбутній вихователь дошкільного закладу повинен володіти цими знаннями, знати, як подати той чи інший матеріал, щоб дитині він був зрозумілим. Тому в навчальному курсі "Основи природознавства" доречно звернути увагу на еколого-валеологічний аспект підготовки майбутнього вихователя ДНЗ у таких темах і питаннях:

А) у модулі "Землезнавство":

– у темі "Рельєф і ґрунти" познайомитись з різними типами рельєфу та різними видами ландшафту своєї місцевості для проведення екскурсій з дітьми;

– у темі "Водойми України" акцентувати на водоймам своєї місцевості для проведення цільових прогулянок з дошкільниками;

– у темі "Клімат" у питанні "Погода. Прогнозування погоди" познайомитись з метеорологічними елементами погоди, особливу увагу приділити температурному чиннику та вологості, щоб знати, у які періоди доби, при якій температурі та чому проводяться прогулянки з дітьми;

– у цій же темі сформувані основні знання про несприятливі явища погоди (грозу та блискавку, град, тумани, ожеледицю, хуртовини, посухи, суховії) та їх наслідки взагалі, особливо – про правила безпеки для дітей.

Б) у модулі "Ботаніка":

– у темі "Будова рослинного організму" у питанні "Розмноження рослин" познайомити з різноманітними способами розмноження рослин для проведення дослідів у куточку живої природи;

– звернути увагу на тему "Гриби" та знати першу допомогу при отруєнні грибами;

– у темі "Покритонасінні рослини" детально зупинитися на декоративних рослинах, що можуть висаджуватися біля садочка;

– знати отруйні рослини своєї місцевості, щоб забезпечити безпеку дітей під час проведення екскурсій та прогулянок;

– у цій же темі знати особливості догляду за кімнатними рослинами та рослинами акваріумів, які знаходяться в куточку живої природи в ДНЗ.

В) у модулі "Зоологія":

– приділити особливу увагу негативному значенню паразитичних форм найпростіших і черв'яків, які викликають хвороби у дітей;

– знати особливості утримання тварин у куточку живої природи;

– у темі "Членистоногі" зупинитися на розгляді кліщів і комах, які є збудниками хвороб у дітей.

Від рівня еколого-валеологічної культури вихователя залежить успішність життєво важливих умінь і навичок дошкільнят, підготовка дітей до школи, орієнтація їх на ціннісне ставлення до здоров'я людини й природного середовища, на здоров'язбережувальну та екологічнобезпечну поведінку.

Впродовж тривалого часу гігієна була запорукою збереження здоров'я, основні завдання якої визначені і сформульовані ще в стародавні часи. Багато видатних педагогів зосереджували зусилля на теоретико-методологічному обґрунтуванні гігієнічного виховання та санітарної просвіти, оволодінні медичними знаннями [3]. Валеологія розглядає людину як складну систему в єдності і взаємодії духовної, психічної і фізичної складових. Серед напрямів валеології належне місце зайняла екологічна валеологія, що вивчає вплив природних факторів і наслідків антропогенних змін у природі на здоров'я людини, визначає стратегію поведінки людини в умовах навколишнього середовища з метою збереження здоров'я. У навчальному курсі "Основи екології" є декілька тем, що допомагають у еколого-валеологічній підготовці майбутнього вихователя. Так, особливу увагу варто приділити темі "Екологія людини". Розкриваючи питання "Здоров'я та його критерії", зосередитися на чинниках формування здоров'я дітей, у першу чергу на способі життя, який включає: правильне харчування, дотримання режиму праці і відпочинку, профілактику хвороб та позбавлення від шкідливих звичок. Бо дитячий вік є найбільш сприятливим періодом закладання навичок громадської та особистої гігієни. Розкриваючи дію несприятливих чинників середовища на організм людини, пояснити, що реакція-відповідь найчастіше проявляється в отруєннях, алергічних реакціях, злоякісних пухлинах, спадкових хворобах, уроджених аномаліях. Домінантне місце у сучасних умовах серед перерахованих хвороб дітей дошкільного віку займають різні види алергій. Алергенами можуть бути продукти харчування, хутро тварин, пир'я, пилок рослин, лікарські засоби, численні речовини природного й штучного походження, побутова хімія. Унаслідок контакту з алергеном знижується імунітет організму й можуть розвинути різні захворювання, насамперед дерматит (запалення шкіри або діатез), бронхіальна астма, сінна пропасниця, набряки, ураження слизових оболонок внутрішніх органів [2]. Як правило, припинення контактів з алергеном веде до видужання людини. Але, враховуючи несформованість певних органів, наприклад печінки, або незначну кількість гормонів кори наднирників, у дітей процес одужання затягується. Тому батьки маленьких дітей при перших проявах алергії повинні звертатись до лікаря та проводити лабораторне виявлення алергену. А вихователь, приймаючи дитину в садочок, має провести бесіду з батьками щодо наявності алергії у дошкільника, при певних ознаках її у дитини, наприклад свербіж або почервоніння шкіри, порекомендувати батькам звернутись до лікаря.

У наступному питанні, що розкривається у цій темі, "Вплив абіотичних чинників на здоров'я людини", вагоме місце займає дія сонячних променів на дітей. Загально відомо, що ультрафіолет у невеликій кількості сприяє утворенню вітаміну D в організмі людини та засвоєнню кальцію, що є достатньо важливим для дитячого організму. Ультрафіолетові промені мають антисептичну й антибактеріальну дію, запобігають запалювальним процесам у волосяних сумках, пригнічують розвиток хвороботворних грибів, що викликають захворювання шкіри – дерматомікози. У великих дозах ультрафіолетове опромінення небезпечно: пригнічує імунітет й підвищує ймовірність розвитку злоякісних утворень – раку. Тому майбутнім вихователям дошкільних закладів слід дотримуватися певних правил при роботі з дітьми: по-перше, прогулянки та екскурсії мають проводитись з 9-ї до 11.30 або з 16.00 до 18.00 години, щоб діти не були під палаючих променями сонця; по-друге, у всіх дітей у теплі сезони року повинні бути головні убори.

У цьому питанні ще необхідно спрямувати свою увагу на загартування організму. Під час загартовування дитячого організму спрацьовують усі захисні системи, підвищується рівень опірності дитячого організму до впливу несприятливих чинників навколишнього середовища. Це сприяє гарній роботі судин та забезпечує формування специфічних гігієнічних навичок дорослої людини, є профілактикою метеозалежності (залежність стану людини від погодних умов). У базовому компоненті дошкільної освіти, в освітній лінії "Особистість дитини", зазначено, що дошкільник повинен володіти найпростішими навичками загартування, виявляти інтерес до процедур загартування, у дитини мають формуватися основні культурно-гігієнічні, оздоровчі навички.

У наступному питанні "Дія біотичних чинників на людину" необхідно наголосити, що збудники багатьох хвороб зберігаються у довкіллі в організмах диких тварин. При цьому збудник не знищує господаря. Саме такий характер мають природні місця знаходження чуми, туляремії, малярії, вірусного гепатиту, кліщового енцефаліту. Переносниками цих хвороб є комахи-кровососи

– комарі, кліщі, блохи, москіти. А збудники таких захворювань, як: сказ, холера, бруцельоз – не мають переносника.

Як відомо, на поширення різноманітних епідемій впливає густина населення (в першу чергу у містах) та санітарний стан. Але і у дитячих садочках, у випадках появи різних видів хвороб (корости, глистних інвазій, кишкових інфекцій тощо) санітарний стан приміщень буде визначати розповсюдження недуг. Своєчасне знешкодження епіцентру захворювання, знезараження приміщення, регулярне вологе прибирання та інколи елементарне провітрювання їх надає можливості припинити поширення збудника або є профілактикою хвороби.

Третє питання цієї лекції "Вплив антропогенного чинника на здоров'я людей" охоплює значну інформацію про різноманітні хімічні сполуки, побутову хімію, будівельні матеріали, що можуть викликати хворобу, в тому числі і у дітей. Майбутнім вихователям необхідно зосередитися на таких сполуках, як нітрати, у продуктах харчування. Зрозуміло, що у дошкільні навчальні заклади не повинні потрапляти продукти харчування, що містять пестициди, гербіциди, фунгіциди або інші шкідливі речовини. Але в домашніх умовах батьки купують овочі "не сезонні", для вирощування яких використовувались нітрати, стимулятори росту. Тож вихователі можуть донести інформацію до батьків, як запобігти отруєнню цими речовинами. По-перше, весняні продукти такі, як: огірки, капуста, цибуля, редька, томати - слід гарно вимити. По-друге, покласти їх на 20-30 хв. у холодну воду – частина цих нітратів за рахунок дифузії буде виходити у воду. По-третє, готувати салати або вживати в їжу обов'язково з молочними продуктами (сметаною, кефіром), для зменшення отруйної дії. Справді, нескладні для виконання поради допоможуть зберегти дошкільнятам здоров'я.

Важливим для еколого-валеологічної підготовки є практичне заняття "Охорона природи". Крім ознайомлення студентів з нормативними документами в галузі охорони природи, доцільно приділити увагу Червоній книзі України (друкованому або електронному виданню), пояснити основні категорії Червоної книги та послідовність подання інформації. Студентам надати можливість підготувати доповіді або реферати на теми: "Зелена книга України", "Рідкісні види рослин Чернігівщини", "Рідкісні види тварин Чернігівщини", підготувати презентації до цих тем. Зосереджуючи увагу на охороні природи, потрібно наголосити на причинах зникнення цих чи інших видів рослин або тварин; зупинитись на таких наслідках, як: вирубка лісів, знищення певних ланок у ланцюгах живлення, зміна ландшафтів, – які призводять до більш глобальних змін в оточенні людини та ведуть до певних хвороб.

"Екологічне виховання дошкільників" – одна з найважливіших тем навчального курсу "Основи екології". Вона включає такі питання.

1. Екологічна освіта та виховання. Основні завдання.
2. Особливості екологічного виховання дошкільників.
3. Екологізація діяльності дітей у дошкільному закладі.
4. Засоби екологічного виховання.

На цьому занятті студентам запропоновано проаналізувати програми для дошкільних закладів щодо екологічного спрямування; розробити виховний захід з екологічного виховання; підготувати творчі проекти для дітей різновікових груп; виготовлення наочності для використання у майбутній роботі. Однак основна мета заняття не тільки теоретична – ознайомлення студентів із поняттям екологічне виховання, його методами і засобами тощо, а також практична – як донести маленькій дитині – майбутньому програмісту, будівельнику або маркетологу, що планета Земля не така велика, і втручання людини обов'язково має наслідки, і не завжди гарні. Проводячи порівняння народного прислів'я "Сім раз відмір – один раз відріж" та третій і четвертий закони американського еколога Комоненра: "За все потрібно платити", "Природа знає краще", студенти мають дійти висновку, що людина інколи робить як краще, а виходить навпаки. Якби люди замислювались над наслідками, мабуть, не було б у світі "війни з австралійськими кроликами", аварії на Чорнобильській АЕС, гігантської аварії в Бхопалі в Індії, і люди не боролися б із хворобами десятками років.

Справді, від "звичайного" вихователя залежить не тільки здоров'я дошкільника, а і розвиток та благополуччя держави, тому розглянуте питання є актуальним і потребує особливої уваги в підготовці вихователів дошкільних закладів.

Використані джерела

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К., 2012. – 26 с.
2. Білявський Г.О. Основи екології/ Г. О. Білявський, Р. С.Фурдуй, І. Ю. Костіков. - К.: Либідь, 2004. – 368 с.
3. Бойчук Ю.Д., Зіоменко С.К. Теоретико-методологічні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя // Зб. наук. пр. "Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту" / За ред. проф. С.С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ). – 2004. – № 6. – С. 3-8.
4. "Впевнений старт" програма розвитку дітей дошкільного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http: mon. ua](http://mon.ua).

Koval V.O.

ECOLOGICAL AND VALEOLOGICAL TRAINING OF FUTURE KINDERGARTEN TEACHERS

The article reveals ecological and valeological aspects of training kindergarten teachers presented in the courses "Fundamentals of Natural Science" and "Fundamentals of Ecology".

Key words: *ecological and valeological training, kindergarten teacher, interdisciplinary connections.*

Стаття надійшла до редакції 16.11.2013 р.

